

**КОСЯЧЕНКО К. Е.,**

кандидат юридичних наук,  
доцент кафедри цивільно-правових  
дисциплін  
(Дніпропетровський державний  
університет внутрішніх справ)

**ТКАЧЕНКО П. І.,**

студент юридичного факультету  
(Дніпропетровський державний  
університет внутрішніх справ)

УДК 347.191.11

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736-2019-6-1-16>

## УЧАСТЬ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ У ЦИВІЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ

У статті проаналізовано питання щодо реформування військової сфери та введення новацій у повсякденність військовослужбовців, нагальним питанням постає визначення участі військовослужбовців у цивільних правовідносинах. Майнові і пов'язані з ними немайнові відносини у суспільстві регулюються цивільним правом, у якому військові частини як юридичні особи, а також військовослужбовці як фізичні особи беруть участь. Зазначено про актуальність застосування більш дієвого законодавства щодо розгляду вказаної проблеми, зокрема пропонуються такі дії: вивчення та аналіз нормативно-правового закріплення стосовно організації участі військовослужбовців у цивільних правовідносинах; безпосереднє виділення положень Цивільного кодексу України, в котрих унормовано врегулювання питань щодо цивільних правовідносин; визначення поняття цивільної правоздатності по відношенню до військовослужбовців та порівняльний аналіз військових частин як юридичних осіб; унормування питання щодо шлюбних відносин військовослужбовців, які виступають активними учасниками в цьому процесі; проведення аналізу судової практики щодо цивільно-правових відносин військовослужбовців та виокремлення цивільно-правової відповідальності як одного з виду юридичної відповідальності; визначення умов відповідальності для військових частин, котрі мають статус юридичної особи; зазначення аспектів можливого заподіяння шкоди організаціям і громадянам під час проведення військових навчань та аналіз законодавства щодо міри відповідальності. Цивільні правовідносини становлять собою врегульовані нормами цивільного права майнові та особисті немайнові відносини, засновані на вільному волевиявленні юридично рівних учасників, що є носіями суб'єктивних цивільних прав. Військовослужбовець під час несення або проходження військової служби або перевірки та навчальних зборів є повноправним учасником цивільних правовідносин та у разі виявлення прогалин щодо заподіяння шкоди несе юридичну відповідальність у відповідності до положень чинного законодавства.

**Ключові слова:** *цивільні правовідносини, військовослужбовці, цивільне право, військове право, правовідносини, військові частини, цивільно-правові відносини.*

The article analyzes the issues related to the reform of the military sphere and the introduction of innovations into the daily life of military personnel,



and the pressing question is the determination of the participation of military personnel in civil relations. Property and related non-property relations in society are governed by civil law, in which military units as legal entities, as well as military personnel, as individuals, participate. The relevance of the definition of the application of more effective legislation regarding the consideration of this problem of studying and analyzing the legal framework for organizing the participation of military personnel in civil relations. Direct identification of the provisions of the Civil Code of Ukraine, which regulates the settlement of issues of civil relations, the notion of civil capacity in relation to military personnel and comparative analysis of military units as legal entities. Normalizing the issue of marital relations of military personnel who are active participants in this process. Conducting case law analysis on civil law relations of servicemen, separation of civil liability as a type of legal responsibility. The study of this pressing issue directly gives rise to civil law which defines the grounds and conditions for the occurrence of the latter liability. Determining the conditions of responsibility for military units having the status of a legal entity, specifying aspects of possible harm to organizations and citizens during military exercises, analysis of legislation on the degree of responsibility. Civil legal relations are governed by the rules of civil law property and personal non-property relations, based on free will, legally equal participants who are carriers of subjective civil rights. A serviceman shall be a full participant in civil relations while carrying on or passing military service or in training and education, and in the event of any gaps in damage, shall be held legally liable in accordance with the provisions of applicable law.

**Key words:** *civil relations, military personnel, civil law, military law, legal relations, military units, civil legal relations.*

**Вступ.** Під час реформування військової сфери та введення новацій у повсякденність військовослужбовців нагальним питанням постає визначення участі військовослужбовців у цивільних правовідносинах. Майнові і пов'язані з ними немайнові відносини у суспільстві регулюються цивільним правом, у якому військові частини як юридичні особи, а також військовослужбовці як фізичні особи беруть участь.

**Постановка завдання.** Метою дослідження є – розглянути особливості участі військовослужбовців у цивільних правовідносинах. Майнові і пов'язані з ними немайнові відносини у суспільстві регулюються цивільним правом, у якому військові частини як юридичні особи, а також військовослужбовці як фізичні особи беруть участь. Кожен з них виступає в цивільному обороті зазвичай під своїм ім'ям має рівні права і обов'язки, що визначає рівність сторін у цивільних правовідносинах. Зазначене зумовлює потребу у ґрунтовному розгляді різних проблем щодо реалізації їх прав і обов'язків у цивільно-правових відносинах.

**Результати дослідження.** Проблеми, що піднімається, присвячені праці О.В. Дзери, Н.С. Кузнєцової, В.Г. Ротаня, А.Г. Яреми, В.В. Кривенка, В.Д. Примака, О.В. Кіселя, С.Я. Бескоровайного. Проте ці питання не знайшли свого належного вирішення в жодному дослідженні.

На новому етапі реформування військової сфери, введення нових положень щодо служби Міністерством Оборони України, підвищення актуальності контрактної служби в різних військових формуваннях набирає значних обертів. Так, вже сьогодні нагальним питанням постає введення та закріплення нових концепцій щодо розвитку військових частин, де серед зазначених критеріїв є цивільні правовідносини, через що військова частина є юридичною особою та має певні функції. Міністерство Внутрішніх Справ України має нову концепцію щодо розвитку Національної гвардії України, котра має бути втілена до 2020 року [5].

Національна гвардія становить військове формування з правоохоронними функціями, котра має багато військових частин, що набувають статусу юридичної особи та можуть здійс-



нювати окремі види діяльності, перелік яких встановлюється законом, після одержання нею спеціального дозволу (ліцензії). Цивільна правоздатність військової частини як юридичної особи виникає з моменту її створення і припиняється з дня внесення до єдиного державного реєстру запису про її припинення [4].

На етапі розгляду цієї проблеми слід зазначити, що цивільні правовідносини – це врегульовані нормами цивільного права майнові й особисті немайнові відносини, засновані на вільному волевиявленні майново-відокремлених, юридично рівних учасників, що є носіями суб'єктивних цивільних прав і обов'язків, які виникають, змінюються, припиняються на підставі юридичних фактів і забезпечуються можливістю застосування засобів державного примусу. Також є безпосередньо структура цивільних правовідносин, до якої відносять три головні елементи: суб'єкт, об'єкт та зміст.

В цьому разі до суб'єкту цивільних правовідносин слід віднести військову частину, котра має свої суспільно-юридичні властивості.

Цивільна правоздатність – це здатність мати цивільні права та обов'язки. Вона виникає в момент народження та притинається в момент смерті фізичної особи.

Цивільна дієздатність – це здатність своїми діями набувати цивільних прав і самостійно їх здійснювати, а також створювати для себе цивільні обов'язки, самостійно їх виконувати та нести відповідальність у разі їх невиконання.

Відповідно до ст. 92 Цивільного кодексу України військова частина, яка є юридичною особою, набуває цивільних прав та обов'язків і здійснює їх через свої органи, які діють відповідно до установчих документів та закону [1].

Орган або особа, яка відповідно до установчих документів юридичної особи чи закону виступає від її імені, зобов'язана діяти в інтересах військової частини як юридичної особи, добросовісно і розумно та не перевищувати своїх повноважень.

Як зазначено у ст. 93 Цивільного кодексу України місцезнаходженням військової частини як юридичної особи є фактичне місце ведення діяльності чи розташування штабу, з якого проводиться щоденне управління діяльністю військової частини (переважно знаходиться командування) та здійснення управління й обліку [1].

Щодо визначення питання місцезнаходження військової частини як юридичної особи на регіональному рівні зазначаємо: до Центрального Оперативного Територіального Об'єднання Національної гвардії України належить 1 полк з охорони особливо важливих державних об'єктів, військова частина № 3021, котра розташована безпосередньо на вулиці Надії Алексеєнко, 43, але має багато відокремлених підрозділів, котрі виконують різні функції та забезпечують службу [2]. До військової частини відносять склади, автопарк, батальйон, медичну частину, тренувальний центр, різні склади із забезпечення військової служби, але місцезнаходження військової частини як юридичної особи є лише там, де розташований штаб командування військової частини [3].

Відповідно до ст. 94 Цивільного кодексу України військова частина має право на недоторканність її ділової репутації, на таємницю кореспонденції, на інформацію та інші особисті немайнові права, які можуть їй належати [1].

Виходячи з наданих прав, військові частини укладають різні договори постачання і купівлі-продажу на визначені види харчування, їх оброблення і збереження. У ланцюгах поліпшення побутових умов особового складу військовій частині заключають договори на придбання інвентарю для кімнат побутового обслуговування, інструменту для пошиття обмундирування і взуття. На договірних засадах здійснюється забезпечення електроенергією, водою й іншими комунальними послугами, капітальне будівництво і ремонт приміщень, придбання нерентабельного майна тощо. До змісту цивільної правоздатності військових частин входять також правовідносини, пов'язані зі створенням і діяльністю майстерень з ремонту і пошиття обмундирування і взуття, банно-пральних підприємств, радіовузлів, самодіяльних кав'ярень, їдалень, із платним кінообслуговуванням, правовідносини, що складаються на основі договору банківського рахунку. Стосовно ст. 92 Цивільного кодексу України військова частина набуває цивільних прав та обов'язків і виконує їх через органи, які діють відповідно до установчих документів та закону [1].



Представництво інтересів військової частини є одним з найголовніших аспектів під час розгляду даної проблеми. Від представника інтересів залежить велика частина щодо діяльності військової частини. Відповідно до ст. 244 Цивільного кодексу України представництво інтересів військової частини здійснюється за довіреністю. Довіреність – це письмовий документ, що видається командиром військової частини іншій особі для представництва перед третіми особами [1]. Довіреність від імені військової частини як юридичної особи видається командиром військової частини або іншою особою, уповноваженою на це, та скріплюється печаткою військової частини. Командир частини у взаєминах із третіми особами виступає без доручення і пред'являє лише посвідчення особи. Закон наділяє командира військової частини також правом посвідчення доручень, що видаються відповідним військовослужбовцям та іншим особам для виконання різних угод, від його власного імені.

Довіреність військовослужбовця, а в пунктах дислокації військової частини, з'єднання, установи, військово-навчального закладу, де немає нотаріуса чи органу, що вчиняє нотаріальні дії, довіреність працівника, члена його сім'ї і члена сім'ї військовослужбовця може бути засвідчена командиром (начальником) цих частини, з'єднання, установи або закладу.

Цивільну правоздатність разом з юридичними особами, тобто військовими частинами, має також кожен військовослужбовець як фізична особа і громадянин України. Відповідно до ст. 25 Цивільного кодексу України правоздатність фізичної особи – це здатність мати цивільні права та обов'язки [1]. Вона виникає з моменту його народження і полягає в праві мати в особистій власності майно, заповідати його, одержувати авторські права тощо. Правоздатність фізичної особи (військовослужбовця) припиняється зі смертю людини. Законодавство України не робить у цьому відношенні для військовослужбовців ніяких винятків [9].

Військовослужбовці виступають активними учасниками шлюбно-сімейних відносин, які є частиною цивільно-правових відносин. Про укладання шлюбу військовослужбовець доповідає своїм безпосереднім командирам (начальникам) і надає свідоцтво про одруження до відділу особового складу військової частини для внесення відповідних даних в особову справу. Законом визначається тільки такий шлюб, що зареєстрований в органах реєстрації актів цивільного стану (РАЦС).

На цей час особовий склад з числа військовослужбовців строкової служби збільшується, тому і реформування має бути активнішим. Кожен військовослужбовець наділений правами та під час несення військової служби виступає учасником цивільних правовідносин. Кожен військовослужбовець, проходячи строкову службу, закріплюється лише за однією військовою частиною, котра становить собою юридичну особу.

Національна гвардія України має досить широкий спектр можливостей, котрі їй надає влада, а командування прикладає усі зусилля для поліпшення умов військової служби. Одним з останніх актуальних нововведень в діяльність Національної гвардії було створення цивільно-військового співробітництва Національної гвардії України – систематичної та планомірної діяльності Національної гвардії з координації та взаємодії з органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, громадськими об'єднаннями, організаціями та громадянами у районах дислокації військових частин та підрозділів Національної гвардії України з метою формування позитивної громадської думки і забезпечення сприятливих умов для виконання Національною гвардією України покладених завдань та функцій шляхом надання допомоги цивільному населенню у вирішенні проблемних питань життєдіяльності з використанням військових та невійськових сил та засобів.

Під час розгляду питання стосовно правовідносин слід зазначити про юридичну відповідальність. Цивільно-правова відповідальність військової частини є видом юридичної відповідальності.

Специфічними рисами цивільно-правової відповідальності військової частини, які відрізняють цей вид відповідальності від інших видів юридичної відповідальності, є:

- 1) її майновий і немайновий характер;
- 2) цивільно-правова відповідальність завжди є відповідальністю одного учасника цивільно-правових відносин перед іншим. Оскільки цивільне правопорушення може зачі-



пати інтереси суспільства і держави, цивільне право допускає виникнення під час застосування цивільно-правової відповідальності відносин між державою і правопорушником. Такі правовідносини реалізуються в застосуванні до правопорушника заходів конфіскаційного характеру і мають винятковий для цивільного права характер;

3) особливістю цивільної відповідальності є можливість перевищення розміру відповідальності порівняно з розміром заподіяної шкоди або збитків (напр. застосування штрафної неустойки, завдаток);

4) застосування рівних за обсягом мір відповідальності за однотипні правопорушення, що забезпечує послідовну реалізацію принципу рівноправності учасників цивільно-правових відносин.

Законодавством передбачені такі види відповідальності військової частини за заподіяння нею шкоди організаціям і окремим громадянам:

- за шкоду, завдану її працівником або іншою особою (ст. 1172 ЦК України);
- за шкоду, завдану посадовою або службовою особою незаконними діями чи бездіяльністю (ст. 1174 ЦК України);
- за шкоду, завдану незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу дізнання (ст. 1176 ЦК України);
- за шкоду, завдану джерелом підвищеної небезпеки (ст. 1187 ЦК України);
- за шкоду, завдану у стані крайньої необхідності (ст. 1171 ЦК України);
- за шкоду, завдану каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я або смертю фізичної особи (ст. 1168, 1195, 1200 ЦК України);
- за майнову шкоду фізичній особі, яка потерпіла від злочину (ст. 1177 ЦК України) [7].

Загальні підстави відповідальності військової частини за завдану майнову шкоду (ст. 1166 ЦК України):

- відшкодовуються в повному обсязі особою, яка її вчинила;
- особа звільняється від відповідальності, якщо вона доведе, що шкода завдана не з її вини.

Підстави відповідальності військової частини, військовослужбовця за завдану моральну шкоду передбачені в статті 1167 Цивільного кодексу України.

Моральна шкода завдана військовою частиною або військовослужбовцем фізичній або юридичній особі неправомірними рішеннями, діями чи бездіяльністю, відшкодовується особою, яка її завдала, за наявності її вини, а також:

- якщо шкоду завдану через каліцтво, інші ушкодження здоров'я або смерть фізичної особи внаслідок дії джерела підвищеної небезпеки;
- якщо шкоду завдано внаслідок незаконного утримання під вартою або притягнення до кримінальної відповідальності, засудження [7].

Водночас законодавством України передбачені заходи відповідальності за можливе заподіяння шкоди організаціям і громадянам під час проведення військових навчань. Шкода може бути заподіяна як неправомірними діями особового складу (відхилення від намічених маршрутів руху бойової техніки, порушення правил пожежної безпеки тощо), так і правомірними. В останньому випадку йдеться про виправданий службовий ризик, коли нездійснення дій, що завдають матеріальної шкоди, може викликати невиконання військами навчально-бойових завдань. При цьому доцільність здійснення тих або інших дій, що заподіяли шкоду, визначає командир, заступник командира або відповідальна особа, яка здійснює військові навчання.

**Висновки.** Цивільні правовідносини становлять собою врегульовані нормами цивільного права майнові та особисті немайнові відносини, засновані на вільному волевиявленні, юридично рівних учасників, що є носіями суб'єктивних цивільних прав. Кожен військовослужбовець є повноправною стороною цивільних правовідносин. У разі заподіяння шкоди військовослужбовець несе цивільно-правову відповідальність згідно з чинним законодавством України.



**Список використаних джерел:**

1. Цивільний кодекс України: чинне законодавство із змінами та допов. на 12 червня 2013:(Відповідає офіц. текстові).
2. Закон України «Про Національну гвардію України» від 02.10.2018 року.
3. Часопис Національної гвардії України 01.02.2019 р. Інформаційно-аналітичне видання.
4. Біла Книга «Національна Гвардія України», Головне Управління НГУ, м. Київ, 2016 рік.
5. Розпорядження «Про схвалення Концепції розвитку Національної гвардії України на період до 2020 року», Кабінет Міністрів України, Урядовий портал, від 1 лютого 2017 року, м. Київ.
6. Положення про військово (корабельне) господарство ЗСУ, затверджене наказом міністра оборони № 300. *Офіційний вісник України*. № 52. С. 202.
7. Примак В.Д. Цивільно-правова відповідальність юридичних осіб: Монографія. Київ : Юрінком Інтер, 2007. 432 с.
8. Кісель В. Цивільно-правовий статус військової частини. Який він? *Право військової сфери*. № 7. 2005. С. 17–19.
9. Бескоровайний С.Я. Участь військових частин і військовослужбовців у цивільних правовідносинах. *Юридична наука*. 2013 рік. С. 107–112.

**СЕРГІЄНКО Н. А.,**

адвокат, кандидат юридичних наук,  
старший викладач кафедри публічного  
та приватного права

(Київський університет імені Бориса Грінченка)

УДК 34.096

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736-2019-6-1-17>

## **ПРАВОВИЙ СТАТУС ПРОКУРОРА У ВИКОНАВЧОМУ ПРОВАДЖЕННІ: РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ**

У статті проаналізовано правовий статус прокурора у виконавчому провадженні на підставі положень основних нормативно-правових актів, які регулюють правовий статус прокуратури загалом та виконавчого провадження. У виконавчому провадженні прокурор здійснює представницьку функцію – представляє інтереси держави, громадянина, за умови, що ним здійснювалось представництво інтересів цих суб'єктів у суді. У науковій статті акцентується, що представництво інтересів у суді відповідних суб'єктів та представництво інтересів цих суб'єктів у виконавчому провадженні є різними видами представництва, які до того ж не є законодавчо взаємообумовленими. У науковій статті звернута увага на деякі законодавчі неузгодженості щодо правового регулювання правового статусу прокурора у виконавчому провадженні. Зазначено доцільність того, щоб реалізація прав, свобод, інтересів вразливих верств населення – тих, які через матеріальні, соціальні й інші аспекти не можуть самостійно реалізувати свої права, свободи, інтереси, зокрема і у виконавчому провадженні, щодо ініціювання відкриття виконавчого провадження також,

